

KAWAFIS
ŚWIAT POETYCKI

JACEK HAJDUK

KAWAFIS
ŚWIAT POETYCKI

hołłini

Redakcja
Elżbieta Wiater

Opracowanie graficzne
Jan Nieć

ISBN 978-83-7354-490-1

Kraków 2013

Marka Homini jest częścią
Wydawnictwa Benedyktynów TYNIEC

© Copyright by Jacek Hajduk
© Copyright for this edition by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-90
tel./fax: +48 (12) 688-52-95
e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl
zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:
TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów
druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
Rozdział I	
ŚWIAT KAWAFISA.....	11
1. Człowiek i jego czasy.....	11
2. Z dziejów wielokulturowości.....	15
3. <i>Flâneur</i> i powinowactwa artystyczne.....	22
4. Sztuka poetycka.....	28
Rozdział II	
ALEKSANDRIA – ŚWIAT ZMYŚLÓW.....	37
1. W przestrzeni miejskiej.....	37
2. Spojrzenia.....	45
3. Ciało, pamiętaj!.....	51
4. Utrata.....	59
Rozdział III	
WIELKI ŚWIAT PANHELLEŃSKI.....	67
1. Pseudohistorie.....	67
2. Grecja i Rzym.....	76
3. Julian Apostata i problem religii.....	85
4. Czasy naszej świetności.....	92
Rozdział IV	
ŚWIAT POZA ŚWIATEM.....	99
1. Od historii do filozofii.....	99
2. Mity.....	106
3. Mądrość „nieosobista”.....	113
4. Filozofia intymna.....	119

Zakończenie	125
Bibliografia.....	127
1. Edycje poezji K. Kawafisa.....	127
2. Tłumaczenia na język polski, wybory, antologie.....	127
3. Inne teksty źródłowe	128
4. Opracowania.....	129

WSTĘP

Konstandinos Kawafis, jeden z najważniejszych poetów XX wieku, w Polsce wciąż pozostaje twórcą znanym bardzo słabo. Zaskakujące, ale prócz książki Zygmunta Kubiaka z roku 1995, zatytułowanej *Kawafis Aleksandryjczyk*¹, nie powstało dotąd żadne większe opracowanie dotyczące „starego poety” z Aleksandrii; a i pomniejsze – o ile pojawiają się – nie przedostają się poza mury Instytutów Filologii Klasycznej, gdzie z rzadka i nieśmiało ku Kawafisowi swoją uwagę skieruje jakiś magistrant. Czym należałoby wytłumaczyć ten brak zainteresowania badaczy autorem tak istotnym? Wydaje się, że powodem tego poważnego zaniechania jest wciąż niewielka – na tle w ogóle literaturoznawstwa, ale również w obrębie samych studiów klasycznych – grupa badaczy literatury nowogreckiej. Braki odnotowujemy na każdym niemal polu: studiów z zakresu historii, kultury i literatury Grecji współczesnej, opracowań dotyczących problemów języka, a nade wszystko – przekładów klasyki nowogreckiej na język polski². Tłumaczenia, jakimi dysponujemy, są stosunkowo skąpe i przez znawców uważane są *en general* za pozostawiające wiele do życzenia. Oczywiście fakt, iż w ogóle pojawiły się próby przybliżenia pewnych dzieł nowogreckich polskiemu odbiorcy, godny jest

¹ Z. KUBIAK, *Kawafis Aleksandryjczyk*, Warszawa 1995.

² Na uwagę i uznanie zasługuje seria wydawana pod redakcją prof. M. Borowskiej pt. *Arcydzieła literatury nowogreckiej*, Warszawa 2004–.

najwyższej pochwały – wszak dzięki Kubiakowi, Nikosowi Chadzinikolau czy Michałowi Bzinkowskiemu nazwiska Kawafisa, Kazantzakisa (z jego *Grekiem Zorbą* na czele) czy Seferisa nie są zupełnie obce. Niemniej, jest to dopiero początek przygody: przed filologami i tłumaczami literatury pięknej jeszcze długa droga.

Proponowana Czytelnikowi przeze mnie krótka monografia, czy może raczej dłuższy esej, pt. *Kawafis. Świat poetycki* jest pierwszą tego typu publikacją w polskiej literaturze. Tytuł – ukuty *per analogiam* do klasycznych opracowań pióra profesora Stanisława Stabryły³ – od razu, jak sędzę, zdradzać winien autorskie założenia. A więc: nie było zamiarem piszącego te słowa ujęcie historycznoliterackie, które włączałoby Kawafisowe Dzieło w szerszy kontekst. Zważywszy na żadną nieomal – poza wąskim kręgiem neohellenistów – znajomość w Polsce literatury nowogreckiej, takie ujęcie chybiałoby celu⁴, a prawdziwie satysfakcjonującym byłoby ujrzeć pośród odbiorców tej pozycji nie tylko specjalistów, ale także czytelników zainteresowanych literaturą piękną nowej Grecji w ogóle. Nie jest to też jednak książka o życiu Konstandinosa Kawafisa; w najmniejszym nawet stopniu nie zbliża się ona do biografii. I jakkolwiek podanie do wiedzy czytelnika pewnych informacji z życia poety było konieczne, to starałem się jednak zawsze

³ S. STABRYŁA, *Wergiliusz. Świat poetycki*, Wrocław 1983; TENŻE, *Owidiusz. Świat poetycki*, Wrocław 1989; TENŻE, *Chrześcijański świat poezji Pruden-cjusza*, Kraków 2011.

⁴ Z pewnością wdzięcznym tematem byłoby poważniejsze studium o związkach poezji Kawafisa z literaturą europejską przełomu XIX i XX wieku; w niniejszej książce zagadnieniu temu poświęcam trochę uwagi w rozdziale pierwszym.

mieć przed oczyma nade wszystko to, co i dla samego poety z Aleksandrii (który w tym mógłby bez wątpienia nazywać siebie pilnym uczniem Gustave'a Flauberta i tych wszystkich, którzy poszli w ślady owego kapłana estetyzmu⁵) było niewątpliwie najważniejsze, a zatem – jego Dzieło.

Zasadniczym tematem mojej książki jest tzw. Kanon poezji Kawafisa. Składają się nań 154 wiersze, które poeta uznał za warte tego, aby pokazywać je innym. A konkretniej: 153 wiersze zatwierdzone na pewno i jeden, pt. *Na przedmieściach Antiochii*, spisany w przeddzień śmierci i zatwierdzony prawdopodobnie. Napisał Aleksandryjski poeta dużo więcej i wiele z tych niekanonicznych wierszy przetrwało, i istnieją ich polskie przekłady (Kawafis dzielił spisane przez siebie utwory na trzy grupy: te, które zasługują na upublicznienie; te, które co prawda na to nie zasługują, ale mogą leżeć „w szufladzie”; wreszcie te, które należy zniszczyć).

Dlaczego Kanon?

Konstandinos Kawafis był twórcą bardzo świadomym. Pieczołowicie i z namysłem przez całe życie cyzelował swoje wiersze; poprawiał je i zmieniał; jeśli nie spełniały jego oczekiwań, wycofywał z obiegu (np. odbierał przyjaciołom, których wcześniej nimi obdarował). Chciał bowiem, jak można wnioskować, stworzyć dzieło jednorodne, równe i kompletne. I rzeczywiście, każdy z owych wierszy kanonicznych pasuje do pozostałych stu pięćdziesięciu trzech doskonale, łącząc się z całą resztą w misterną sieć. Czasem owym łącznikiem jest postać, czasem miejsce, a czasem myśl czy pojedyncze słowo.

⁵ G. FLAUBERT, *Listy*, przekł. W. ROGOWICZ, Warszawa 1957, s. 201: „Sztuka, czysta Sztuka, i nic innego”.

Wiersze zaś spoza Kanonu, z samej definicji, nie mogą spełniać owych rygorystycznych kryteriów – i nie chodzi tu bynajmniej o mniejsze walory artystyczne, lecz o pewną odmienność poetyki, tematyki czy tonacji.

Na książkę składają się cztery rozdziały, z których pierwszy (*Świat Kawafisa*) ma charakter teoretycznego wprowadzenia w zagadnienie, a trzy pozostałe (*Aleksandria – świat zmysłów*; *Wielki świat panhelleński*; *Świat poza światem*) poświęcone są już systematycznemu przeglądowi wierszy. Nie są to interpretacje, starałem się bowiem – poza pewnymi, nieczęstymi wypadkami i niezbędnymi, jak uważam, co pewien czas uogólnieniami – od tychże wstrzymać: niniejsza praca za cel ma jedynie możliwie szerokie zaprezentowanie tematu. Kolejno: drugi, trzeci i czwarty rozdział odpowiadają zasadniczo tradycyjnemu podziałowi na wiersze erotyczne (zmysłowe), historyczne i filozoficzne. Nie jest to jednak żelazna zasada porządkująca. Np. wiersze mitologiczne, które Kawafis traktował jako odmianę historycznych, ja omawiam w sąsiedztwie tych o tematyce filozoficznej.

Na koniec jeszcze objaśnienie: wszystkie wiersze Kawafisa podaję w przekładach własnych. Ukazują się one sukcesywnie – po kilka, kilkanaście utworów – w prasie specjalistycznej; w przyszłości planowane jest wydanie całości Kanonu. Także inne tłumaczenia, o ile odpowiedni przypis czy adnotacja nie mówi inaczej, są mojego autorstwa.